

КЕЛЬТСЬКИЙ МЕЧ З РОЗКОПОК О.В. БОДЯНСЬКОГО

Здійснена спроба розкрити обставини появи у Північному Причорномор'ї комплексу з середньолатенським мечем з Вищетарасівки, а також інших мечів латенських типів.

Ключові слова: Північне Причорномор'я, латенські імпорти, кельтський меч

Знахідки мечів латенських типів відомі від Британських островів до Малої Азії, тобто на всіх землях, які так чи інакше зазнали впливу міграцій давніх кельтів у V—III ст. до н. е. Високі бойові якості цього виду зброї сприяли значному поширенню латенського меча далеко за межами кельтського ареалу, зокрема серед військової еліти племен Північної та Центрально-Східної Європи. Військові традиції германців, гето-даків, скіфів первинно не передбачали використання довгого меча, тож поширення зброї цього типу під кельтським впливом сприяло адаптації нових тактичних прийомів та елементів воїнської культури. У Європі традиція виготовлення довгого меча, форма та спосіб використання якого сформувалася за латенської доби, продовжувала існувати та удосконалюватися й після сходження кельтів з історичної арени. Зрештою, саме кельтський довгий меч вважається предтечею середньовічної лицарської зброї (Oakshott 2007, p. 53).

В античній історіографії не існувало єдиного терміну для позначення кельтського меча. Значна частина авторів застосовувала щодо нього звичні для грецької військової культури слова *ζίφος* (Plut. De Sam. XXVII) та *μάχαιρα* (Dion. Hal. 14.9. 13; Paus. X. 32). Цими термінами в елліністичному світі найчастіше називали короткий меч прямої чи викривленої форми. Лише Посідоній (бл. 135—51 рр. до н. е.), який безпосередньо був знайомий з життям кельтських племен і, зокрема, їхньою військовою сферою, прямо протиставляв поширеним серед багатьох народів ксіфосам кельтські «великі спати» (*μάκρας σπάθας*) (Diod. Sic. V. 30. 3). В епоху Римської імперії термін *spatha* закріпився за довгим мечем, який первинно використовувала римська допоміжна кавалерія і який генетично був пов'язаний саме з кельт-

ським довгим мечем. Водночас у творах римських авторів, які були сучасниками війн римлян з кельтами, щодо мечів останніх звично застосовувався узагальнений термін *gladius*.

Недостатня обізнаність греко-римського світу зі зброєю варварів спричинила появу низки міфів про неї. Автором найпоширенішого з них був Полібій, який, описуючи битву римлян з коаліцією північноіталійських кельтів під Теламоном у 225 р. до н. е., зауважив, що кельтський меч позбавлений вістря і тому придатний для нанесення виключно рублених ран, менш небезпечних порівняно з колотими. Крім того, кельтський меч погано загартований і тому легко гнеться; його доводиться випрямляти, впираючи в землю ногою вже після першого удару (Polyb., II. 28. 30, 33). Майже теж саме, слідом за Полібієм, повторив згодом і Тит Лівій (Liv. XXII. 46; XXXVIII. 21).

Уявлення про те, що «гальський меч був із м'якого заліза, і воїну доводилося після декількох ударів випрямляти його ногою» (Монгайт 1974, с. 255), міцно укорінилося у багатьох наукових працях новітньої доби. Лише останнім часом металографічні та експериментальні дослідження довели безпідставність цього міфу, засвідчивши дуже високий технологічний рівень виготовлення більшості латенських мечів. Так, за даними Р. Плейнера, який використав у своєму дослідженні 122 латенських меча з усєї території Європи, не більше ніж 35,6 % з них були виготовлені з сирцевого заліза або дуже м'якої сталі, решта — з якісної сталі зі вмістом вуглецю 0,3—0,8 %. У виробництві понад двох третин мечів була використана технологія ковальського зварювання. Для виготовлення клинка широко застосовувалося комбінування м'якого заліза, а також сталі з низьким і високим вмістом вуглецю, що забезпечувало високі бойові якості зброї (Pleiner 1993, p. 134—156, tab. 9). Більшість досліджених Р. Плейнером латенських мечів

мала вістря, які дозволяли використовувати їх для нанесення колотих ран. Експериментальним шляхом доведено, що навіть простий латенський меч з м'якої сталі можна було використовувати досить енергійно в ході тривалого рукопашного бою, ризикуючи лише пошкодити його гостру кромку. Проте й у цьому випадку меч становив серйозну загрозу для супротивника (Pleiner 1993, p. 164).

У III—I ст. до н. е. мечі латенських типів починають потрапляти на територію України разом із кельтами або носіями латенізованих культур, що призвело до поширення цього виду зброї серед місцевого населення. Всього на території України знайдено близько двох десятків мечів латенських типів, серед яких є власне кельтські вироби і місцеві наслідування. Водночас поки що не створено єдиного зведення пам'яток, і не всі вони досліджені однаковою мірою.

Найбільше мечів, які однозначно можна вважати продукцією кельтських майстерень, знайдено на території Закарпаття. Серед них один ранньолатенський і два середньолатенські мечі з кельтського оппідуму Галіш-Ловачка (Бідзіля 1971, с. 72—74), а також сім пізньолатенських зразків з комплексів дакійського могильника біля городища Мала Копаня (Kotigorosko 2009, p. 34). Чотири латенських мечі завдовжки 75,0—92,0 см походять з пшеворського могильника Гринів рубежу ер у Верхньому Подністров'ї (Козак 2008, с. 120, рис. 1—2, 8). Ритуально пошкоджений меч пізньолатенського типу був виявлений серед інвентарю нещодавно опублікованого поховального комплексу рубежу ер із с. Мути́н у басейні р. Сейм. Комплекс відносять до культурної групи Харівка, а його появу пов'язують з проникненням в ареал зарубинецької культури певних воїнських груп північно-західного (ясторфського або пшеворського) походження (див.: Терпиловський, Білинська 2010). Як люб'язно повідомив автору Р.В. Терпиловський, зараз біля с. Мути́н виявлені й інші подібні поховання. Серед їхнього інвентарю представлені численні предмети озброєння та воїнського спорядження, зокрема кілька пізньолатенських мечів.

Попри невирішеність деяких окремих питань, загалом причини й обставини потрапляння латенських мечів на територію Закарпаття, Верхнього Подністров'я та в лісову зону сучасної України зрозумілі. Зовсім інша ситуація з тими зразками мечів латенських типів, які виявлені на території степової Скіфії і Таврики. Це, зокрема, стосується найранішого

латенського меча у Північному Причорномор'ї, який походить з розкопок О.В. Бодяньського біля с. Вищетарасівка Тамаківського р-ну Дніпропетровської обл. (Бодянский 1962).

Унікальний характер пам'ятки для цього регіону та обставини його виявлення змушують надзвичайно уважно поставитися до неї. Меч з Вищетарасівки був виявлений 1957 року експедицією Інституту археології АН УРСР під час розвідок на березі Каховського моря. Різноманітні матеріали звітти, зокрема й з Вищетарасівки, передані О.В. Бодяньським до фондів Інституту археології, однак виявити серед них латенський меч або інші предмети з поховання, яке нас цікавить, автору не вдалося. Не дало позитивних результатів і звернення до музеїв Запоріжжя та Дніпропетровська, куди дослідник також передавав свої знахідки. Отже, на превеликий жаль, доводиться констатувати, що меч з Вищетарасівки можна вважати втраченим.

Згідно неопублікованого звіту автора розкопок, поховання з латенським мечем було виявлене в уроч. Парк на південному схилі лесової тераси. Воно описане наступним чином: *«поховальна яма оваловидної форми довжиною 2,2 м, ширина 0,9 м, видовжена з півночі на південь. Поховання, яке можна приблизно встановити по бровці розмиву, залягало на глибині 1,6 м. Поховання випростане, орієнтоване головою на південь. В головах його лежав невеликий окатаний камінь, з боку біля кисті правої руки лежала купка кісток тварини, ближче до руки — ніж (насправді кинджал — Г.К.). З лівого боку — меч. Меч рівний, довгий, з потовщенням до краю. Лезо — двосхиле. Довжина меча — 0,83 м, довжина леза — 0,74 м, ширина — 5,0 см, товщина — 2,4 см»* (Шапошнікова, Бодяньський, Щепинський 1957, арк. 34—35).

З якихось причин О.В. Бодяньський не включив до звіту деякі суттєві подробиці, які згодом потрапили на сторінки його публікації. У ній, зокрема, повідомляється, що меч мав дерев'яне руків'я й перебував у залізних піхвах, нижня частина яких була оправлена шкірою. *«Як видно на зламі меча, він зроблений з великого й тонкого розклепаного листа заліза, згорнутого в рулон і прокованого, від чого лезо стало особливо міцним і не гнулося»*, — зазначав О.В. Бодяньський. Меч лежав руків'ям до черепа, а на його вістрі знаходилася купка стріл (27 наконечників скіфських типів). Поряд із мечем був наконечник списа завдовжки 40,0 см, виготовлений, за словами О.В. Бодяньського, тим само способом, що й меч. На грудях скелета лежали уламки фібули та намистина з

вічками, біля черепа знаходився глек (Бодянский 1962, с. 273).

Наприкінці своєї статті О.В. Бодянский повідомляв, що в с. Велика Хортиця на великому скіфському курганному некрополі під час земляних робіт було зруйноване ще одне поховання з уламком латенського меча й скіфськими наконечниками (Бодянский 1962, с. 276). На жаль, жодних подробиць щодо цієї пам'ятки автору відшукати не вдалося.

Оскільки латенський меч із Вищитарасівки був і досі залишається єдиним предметом цього типу, виявленим на території степової Скіфії, він майже одразу привернув увагу дослідників латенської культури. Першим до нього звернувся В.І. Бідзіля, який працював з латенськими матеріалами Закарпаття. У його роботі місце знахідки поховання з мечем по-

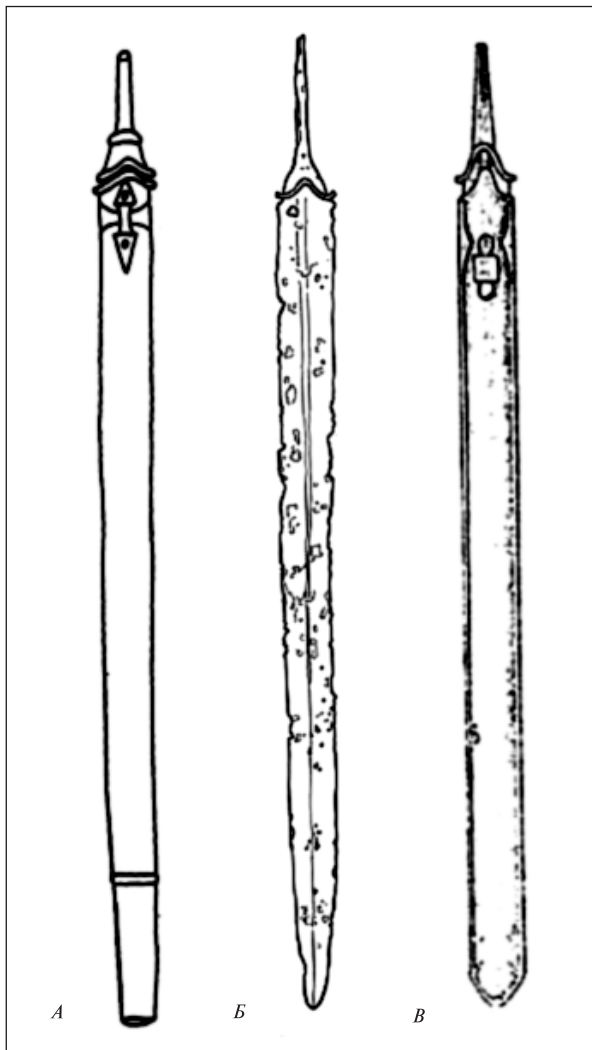

Рис 1. Латенські мечі: А — реконструкція меча з Вищитарасівки (за: Бідзіля 1971); Б — меч періоду LT C з Дужниці (за: Knežević-Jovanović 2003); В — меч з комплексу рубежу II—I ст. до н. е. могильника Кугір (за: Sirbu, Arsenescu 2006)

милково вказане як с. Скельки Василівського р-ну Запорізької обл. Користуючись системою хронології Я. Філіпа, що нині вважається застарілою, В.І. Бідзіля датував меч і фібулу з Вищитарасівки «самим кінцем латенського періоду» (Бідзіля 1971, с. 156). На чому базувався висновок дослідника щодо датування фібули сказати важко, адже опубліковані О.В. Бодянським фрагменти такі невиразні, що визначити за ними її тип неможливо. Оскільки наконечники скіфських стріл з поховання датуються часом не пізніше V—IV ст. до н. е., В.І. Бідзіля дійшов висновку, що насправді О.В. Бодянский натрапив на два різночасові поховання, які сприйняв за єдиний комплекс. Достовірно латенськими В.І. Бідзіля визнав лише меч та фібулу (Бідзіля 1971, с. 156).

Практично одночасно з В.І. Бідзілею до матеріалів поховання з Вищитарасівки звернувся З. Возняк. Польський дослідник звернув увагу на тупе закінчення залізних піхов, а також, «імовірно, заокруглене вістря» і на цій підставі також датував меч з Вищитарасівки ранньою фазою пізньолатенського часу, хоча надійної аналогії йому відшукати не вдалося. На жаль, польського дослідника ввела в оману ілюстрація, яка була вміщена у доступній йому публікації О.В. Бодянского. Малюнок меча, що згодом відтворюватиметься в роботах багатьох авторів, які зверталися до вивчення пам'ятки, насправді являє собою реконструкцію і не досить точну. На ній нижня частина піхов має нехарактерну для латенських мечів майже прямокутну бутероль (рис. 1, А). Водночас на фотографії меча, яка вміщена лише в неопублікованому звіті експедиції (рис. 2, 3), видно, що нижня частина піхов меча збереглася погано (ця особливість притаманна більшості знахідок латенських піхов: Rapin 1999, р. 33—34, fig. 66), а сам клинок звужується донизу, тобто на відміну від пізньолатенських мечів має вістря. Тож, схоже, ця частина реконструкції пам'ятки не відповідає дійсності. З. Возняк не критично сприйняв також інформацію О.В. Бодянского про наявність в одному комплексі з мечем наконечників скіфських стріл і головним чином на цій підставі зробив висновок про те, що меч з Вищитарасівки становить виразно чужоземний елемент у скіфському похованні (Woźniak 1974, s. 153).

Уточнити датування меча з Вищитарасівки вдалося В.Г. Єременку. На відміну від З. Возняка, у визначенні дати пам'ятки він відштовхнувся від складного оформлення руків'я меча та відсутності кульки на наверші. Ці особ-

ливості дозволили досліднику дійти висновку щодо ранньо- або середньолатенського часу виготовлення меча. «Такі мечі, — зазначає В.Г. Єременко, — найбільше характерні для часу існування горизонту бойових поясів з вибитим орнаментом, тобто для ступенів B2—C1 і C1a». Цим же часом, на думку дослідника, датується і наконечник списа, знайдений разом із мечем (Єременко 1997, с. 44). З цією думкою можна в цілому погодитися, хоча запропоновані дослідником хронологічні межі видаються дещо завищеними. Пропонуючи їх, В.Г. Єременко відштовхувався від своєї гіпотези про появу ранніх латенських імпортив у Північному Причорномор'ї у зв'язку з ймовірними кельтоскіфськими контактами наприкінці IV ст. до н. е. Автор цих рядків вже мав можливість наголосити на недостатній аргументованості цієї тези (Казакевич 2009, с. 22—23), тому до висловленого раніше залишається додати лише те, що найближчі аналогії меча з Вищитарасівки походять з кельтських анклавів Подунав'я (рис. 1, Б), де вони датуються періодом LT C (Кнежевіч-Јовановіч 2003, р. 303, т. II, 3). При цьому, прикладом, в Олтенії мечі з руків'ями, форма яких нагадує вищитарасівську (рис. 1, В), подекуди трапляються до рубежу нашої ери (Sîrbu, Arsenescu 2006, р. 167, fig. 6, 3). Однак, враховуючи помірну довжину клинка й середньолатенську конструкцію піхов, слід вважати, що час виготовлення меча з Вищитарасівки не виходить за межі другої половини III — перших десятиліть II ст. до н. е.

Меч середньолатенського типу міг потрапити до регіону Нижнього Подніпров'я двома шляхами. По-перше, він міг з'явитися тут разом із кельтами або певним латенізованим населенням, присутність якого під збірним терміном «галати» зафіксована у Північному Причорномор'ї, найімовірніше, в другій половині III ст. до н. е. ольвійським декретом на честь Протогена. По-друге, меч міг бути предметом обміну, який опинився у вказаному регіоні внаслідок контактів місцевого населення з кельтами, але без їхньої безпосередньої присутності.

Слід зазначити, що абсолютно всі дослідники, які так чи інакше згадували у своїх працях латенські знахідки з Вищитарасівки, навіть прямо не наголошуючи на цьому, приймали висновок про те, що їх треба розглядати як імпортні елементи в інвентарі скіфського поховання. Така точка зору не позбавлена підстав, оскільки достовірних археологічних слідів розселення кельтів у регіоні немає, якщо не вважа-

ти за такі знахідки окремих предметів латенських форм, які виявлені випадково або в складі комплексів місцевих культур. У причорноморському регіоні відомі випадки наявності середньолатенських мечів у складі інвентарю поховальних комплексів, які принаймні гіпотетично належали автохтонному населенню. Так, біля с. Паволче у Північно-Західній Болгарії кельтський меч у декорованих піхвах періоду LT C1 виявлений у підкурганному тілоспаленні разом із речами фракійського походження. Припускають, що меч міг належати фракійському воїнові з племені трибаллів або, що менше ймовірно, кельтові, похованому згідно місцевого обряду (Theodossiev 2005, р. 89—90). Ще один середньолатенський меч разом із македонським шоломом типу Пілос походить з ґрунтового поховання на північній околиці м. Казанлик (Emilov 2010, р. 76—77). Кілька середньолатенських мечів виявлено також у воїнських похованнях могильника Кальново у Північно-Східній Болгарії поряд із іншими предметами побуту, воїнського та кінського спорядження латенського та елліністичного кола (Emilov 2007, р. 65—66). Знахідки військового спорядження середньолатенських типів (насам-

Рис. 2. Знахідки з Вищитарасівки (за: Шапошнікова, Бодянский, Шепинский 1957)

перед, мечів та умбонів від щитів) у поховальних комплексах припонтійських районів Фракії розглядаються як прояв процесу формування нового типу воїнської ідентичності у місцевому середовищі під впливом кельтів (див.: Emilov 2010, р. 67).

Але деякі обставини дозволяють поставити під сумнів правомірність думки про належність меча з Вишетарасівки до інвентарю саме скіфського поховання. Насамперед слід взяти до уваги той факт, що у Північному Причорномор'ї відсутні скіфські поховання, надійно датовані III ст. до н. е. Цей час вважається своєрідною лакуною, яка відділяє класичну скіфську культуру від пізньоскіфської (Зайцев 2003, с. 42). Скіфських речей, синхронних опублікованому О.В. Бодянським латенському мечу, в комплексі немає. Кинджал та наконечники стріл, як вже зазначалося, були виготовлені значно раніше. Що стосується наконечника списа, то його зі значною ймовірністю слід визнати латенським. Уже О.В. Бодянський відмітив, що меч і наконечник виготовлені за однією технологією (Бодянський 1962, с. 273). Зовнішня схожість обох предметів і водночас чіткий контраст між ними та залізним скіфським кинджалом з Вишетарасівки візуально помітні навіть на фото (рис. 2, 1). Наконечники списів завдовжки 40,0 см і більше використовувалися скіфами (Мелюкова 1964, с. 36), однак їх відносно небагато. Водночас для кельтської паноплії такі наконечники є цілком звичним явищем, і для латенських воїнських поховань одночасна присутність наконечника ударного списа й меча є типова, не кажучи вже про наявність у похованні уламків фібули, латенського походження якої, попри типологічну невизначеність, не викликає сумнівів у дослідників.

Пролити світло на походження вишетарасівської пам'ятки може її зіставлення з іншими знахідками латенських мечів на території Скіфії. Свого часу З. Возняк долучив до списку латенських імпортів на схід від Карпат три мечі з пізньоскіфського могильника Золота Балка (Woźniak 1974, s. 152). Усі вони походять з цілком типових для регіону групових катакомбних поховань. Однак перевірка опублікованих матеріалів цього могильника ставить під сумнів думку, висловлену польським дослідником, щодо латенської належності знайдених там мечів. Так, довгий (85,0 см) дволезовий меч з поховання 1 могили 8 має характерне для сарматських мечів перехрестя, форма якого в латенській культурі невідома. Щонайменше сумнівна ла-

тенська належність фрагментованого меча з поховання 3 могили 51, адже його руків'я, яке дозволило б більш-менш достовірно робити висновки щодо його походження, не збереглося. Виразні латенські риси простежуються лише на дволезовому мечі з похилими плічками й довгим руків'ям, що завершується наверхшам у вигляді невеликої мідної пластинки квадратної форми (Вязьмитина 1972, с. 63, рис. 28, 10). Меч, виявлений у похованні 2 могили 59, справді візуально нагадує кельтські зразки пізньолатенського часу, що було відзначено ще автором розкопок (Вязьмитина 1972, с. 232). Однак його незначна довжина (загальна 68,0 см, довжина клинка 52,5 см) і своєрідна форма наверхшам не мають аналогій серед витворів кельтського зброярства. Тож, найвірогідніше, в цьому випадку можна говорити лише про засвоєння деяких латенських традицій місцевими майстрами з виготовлення мечів. Це цілком логічно, адже пізньоскіфська культура Нижнього Подніпров'я, представлена городищами й могильниками типу Золотої Балки, включала помітний компонент латенізованого населення (там само 1972, с. 227—233).

Нині, крім вишетарасівської пам'ятки, у Північному Причорномор'ї знайдено лише два мечі, латенське походження яких не викликає сумнівів. Обидва походять з царського мавзолею Неаполя Скіфського, де також знайдено фібули зарубинецького, неапольського та ольвійського типів. Один меч виявлений у багатому похованні скіфського воєначальника та членів його родини (скриня 2). Він дволезовий, типової пізньолатенської конструкції, завдовжки 102,0 см, з дзвоноподібною гардою, в деяких ранніх роботах помилково фігурував як середньолатенський, хоча був знайдений в одному комплексі з пізньоетруським дзеркалом (Шульц 1953, с. 31—32). Його датування періодом LT D1 сумнівів не викликає (див.: Казакевич 2009, с. 21—22).

Значний інтерес становить контекст знахідки другого пізньолатенського меча з мавзолею Неаполя. Він походить з кам'яної гробниці, яка, ймовірно, належала царю Скілуру і містила значну кількість різноманітної зброї. Меч знаходився в ногах покійного разом із кількома наконечниками довгих списів та іншими предметами (Зайцев 2003, с. 55, рис. 79, 1). Той факт, що перед вміщенням до могили меч був навмисно розламаний навпіл, не може не викликати асоціацій з добре відомим у латенській та латенізованих (особливо у пшеворській) культурах звичаєм ритуального псування зброї,

призначеної для поховання. Щоправда, у похованнях латенізованих культур мечі, як правило, знаходять ретельно зігнутими. Але така процедура потребувала часу й певних навичок ковальського ремесла, тоді як поховання в кам'яній гробниці за багатьма ознаками було здійснене поспіхом. Слід зазначити, що звичай класти до могил воїнів, особливо високого соціального статусу, два та більше комплекти зброї, також добре засвідчений у культурах латенського кола (див.: Szarnecka 2007). З огляду на це, можна припустити, що зразки озброєння латенських типів потрапили до Неаполя Скіфського разом із кельтськими або германськими найманцями, які, ймовірно, служили скіфській царській династії в період Мітридатових війн і могли привнести певні традиції зі своєї батьківщини до місцевого поховального обряду.

Певний схожий шлях проникнення у Нижнє Подніпров'я можна було б запропонувати й для меча з Вищетарасівки. Однак останній щонайменше на сто років молодший за зразки з неапольського мавзолею. Синхронне йому у Північному Причорномор'ї лише зображення меча на мідній монеті боспорського царя Левкона II, який правив десь між 225 та 215 рр. до н. е. Враховуючи, що на реверсі монети викарбоване зображення цілком типового овалного щита-фірея, М.Ю. Трейстер свого часу висловив припущення, що зображення на аверсі відтворює кельтський антеноподібний меч і знаходить аналогії на монетах кельтського карбування (Treister 1993, р. 790). Загалом, зображення на монеті Левкона II недостатньо чітке, що й спричинило жорстку критику цієї гіпотези (Фролова 1999, с. 313—315). Слід однак зазначити, що візуально воно дійсно нагадує відомі в античному мистецтві зображення кельтських

антеноподібних мечів (див., напр.: Bienkowski 1927, fig. 112a). Тому зовсім відкидати припущення М.Ю. Трейстера не варто, монета Левкона II дійсно може віддзеркалювати якісь військово-політичні події за участю кельтів у Північному Причорномор'ї у другій половині III ст. до н. е., але які саме — невідомо.

Таким чином, критичний аналіз наявної інформації про вищетарасівський комплекс не дозволяє атрибутувати його як скіфський або пізньоскіфський. З іншого боку, виявлення середньолатенського меча, уламків фібули та наконечника довгого списа в складі одного комплексу є, безперечно, одним із проявів процесу проникнення у Нижнє Подніпров'я певного латенізованого населення, яке долучилося до творення пізньоскіфської культури. Слід взяти до уваги також і той факт, що у власне латенізованих культурах знахідки мечів середньолатенської схеми велика рідкість. В ареалі поєнешти-лукашівської культури, носіїв якої найбільше можна було б «підозрювати» в причетності до вищетарасівських знахідок, виявлений один такий меч. Як відомо, в цій культурі суцільно панував обряд кремації без супроводу зброї (Каспарова, Максимов 1993, с. 89). З огляду на це, вищетарасівські знахідки слід розглядати в контексті інших аналогічних пам'яток Північно-Західного Причорномор'я та пов'язувати їхню появу з проникненням у Нижнє Подніпров'я певних кельтизованих воїнських груп зі східнобалканського ареалу, найпевніше, в другій половині III ст. до н. е.

Дослідження виконане за фінансової підтримки Американської ради наукових товариств (ACLS). Автор висловлює подяку Р.М. Рейді за деякі матеріали, надані для підготовки статті, а також Р.В. Терпиловському та Ю. Емілову за цінні консультації.

Бідзіля В. Історія культури Закарпаття на рубежі н. е. — К., 1971.

Бодянский А.В. Скифское погребение с латенским мечом в Среднем Поднепровье // СА. — 1962. — № 1. — С. 273—275.

Вязьмитина М.И. Золотобалковский могильник. — К., 1972.

Еременко В.Е. «Кельтская вуаль» и зарубинецкая культура. Опыт реконструкции этнополитических процессов III—I вв. до н. э. в Центральной и Восточной Европе. — СПб., 1997.

Зайцев Ю.П. Неаполь Скифский (II в. до н. э. — III в. н. э.). — Симферополь, 2003.

Казакевич Г.М. Про етруссько-італійські та кельтські шоломи у Північному Причорномор'ї // Археологія. — 2009. — № 3. — С. 19—25.

Каспарова К.В., Максимов Е.В. Вещевой инвентарь. Культура Поянешти-Лукашевка // Славяне и их соседи в конце I тысячелетия до н. э. — первой половине I тысячелетия н. э. — М., 1993. — С. 88—90.

Козак Д.Н. Венеди. — К., 2008.

Мелокова А.И. Вооружение скифов — М., 1964 (САИ. — Вып. Д 1—4).

Монгайт А.Л. Археология Западной Европы. Бронзовый и железный века. — М., 1974.

- Терпиловський Р.В., Білінська Л.І.* Тілоспалення знатного воїна рубежу ер на Сеймі // Археологія. — 2010. — № 3. — С. 81—88.
- Фролова Н.А.* Об изображении щита и меча на одном типе монет боспорского царя Левкона II (вторая половина III в. до н. э.) // Проблемы истории, филологии, культуры. — М., 1999. — VII. — С. 310—325.
- Шапошникова О.Г., Бодянский О.В., Щепинский А.О.* Звіт про роботу Дніпровського загону Дніпровської експедиції за 1957 р. // НА ІА НІНУ. — 1957/106.
- Шульц П.* Мавзолей Неаполя Скифского. — М., 1953.
- Bienkowski P.* Les Celtes dans les arts mineurs Greco-Romaine. — Cracovie, 1927.
- Czarnecka K.* Brothers-in-Arms? Graves from the Pre-Roman Period Furnished with Double Set of Weaponry // Archaeologia Baltica. — 2007. — 8. — P. 47—56.
- Emilov J.* The La Tène finds and the indigenous communities in Thrace. Interrelations during the Hellenistic period // Studia Hercinia. — 2007. — № 11. — P. 57—75.
- Emilov J.* Ancient Texts on Galatian Royal Residence of Tylis and the Context of La Tène Finds in Southern Thrace // In Search of Celtic Tylis in Thrace (III C BC) — Sofia, 2010. — P. 67—87.
- Кнежевић-Јовановић М.* Keltsko oružje iz razorenih ratničkih grobova sa teritorije Srema i Bačke // Opuscula archaeologica. — 2003. — 27. — P. 289—309.
- Kotigorsko V.* Mala Kopanya. — Satu Mare, 2009.
- Oakeshott E.* Records of the medieval sword. — Woodbridge, 2007.
- Pleiner R.* The Celtic Sword. — Oxford, 1993.
- Rapin A.* L'armement Celtique en Europe: chronologie de son evolution Technologique du Ve au Ier s. av. J.-C. // Gladius. — 1999. — XIX. — P. 33—67.
- Sîrbu V., Arsenescu M.* Dacian settlements and necropolises in Southwestern Romania (2nd c. B.C. — 1st c. A.D.) // Acta terrae septemcaastrensis. — 2006. — 1. — P. 163—186.
- Theodossiev N.* Celtic settlement in north-western Thrace during the late fourth and third centuries BC: Some historical and archaeological notes // Celts on the margin. — Krakow, 2005. — P. 85—92.
- Treister M.* The Celts in the North Pontic Area: a Reassessment // Antiquity. — 1993. — Vol. 67. — № 257. — P. 789—804.
- Woźniak Z.* Wschodnie pogranicze kultury lateńskiej. — Wrocław, 1974.

Надійшла 23.11.2010

Г.М. Казакевич

КЕЛЬТСКИЙ МЕЧ ИЗ РАСКОПОК А.В. БОДЯНСКОГО

Рассматриваются находки мечей латенских типов на территории Украины, в частности, степной Скифии и Таврики. Особое внимание уделено комплексу с кельтским мечом из Вышетарасовки. Утраченный ныне меч, по имеющимся фотографиям и рисункам, может быть датирован периодом LT C, а, точнее, последними десятилетиями III в. до н. э. Он уникален для Северного Причерноморья, так как другие находки мечей латенских типов датируются значительно более поздним периодом. Видимо, появление среднелатенского меча в Нижнем Поднепровье может быть связано с проникновением сюда кельтизированных воинских групп из восточнобалканского региона.

Н.М. Kazakevych

CELTIC SWORD FROM THE EXCAVATIONS BY O.V. BODYANSKYI

Finds of swords of La Tène type on the territory of Ukraine, particularly of Scythia and Taurica, are considered in the paper. Special attention is paid to the complex with a Celtic sword from Vyshchetarasivka. The sword lost to date can be dated by pictures and drawings to the period LT C, and more precisely to the last decades of the 3rd c. BC. It is unique for the north coast of the Black Sea because other finds of La Tène type sword are dated to considerably later period. Perhaps, appearance of the Middle La Tène period sword in the Dnipro River lower region can be related with the penetration of Celticized military groups from the Eastern Balkan region.